

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ

DEPARTAMENT DE DIDÀCTICA
DE LES CIÈNCIES SOCIALS

Les fonts primàries a l'ensenyament

*Les relacions entre el món escolar i l'arxiu.
Visió general de Catalunya.*

El cas de Sant Feliu de Guíxols

TESI DOCTORAL

AGOST 2007

Maria CALZADA I OLIVELLA

Dirigeix : GEMMA TRIBÓ I TRAVERIA

PRIMERA PART

PLANTEJAMENT INICIAL. FONAMENTACIÓ TEÒRICA

Anna – Acabes de matar la memòria d'unes persones.

Marull – Matar o morir

Anna – Les has condemnades a l'oblit

Jaume Cabré

Pluja Seca. Carta del Papa a la reina Maria

Capítol I Finalitats

1. Explicació del tema

Què vol ser una investigació sota el títol de “ *Les fonts primàries a l’ensenyament . Les relacions entre el món escolar i l’arxiu. Visió General de Catalunya. El cas de Sant Feliu de Guíxols.* “

Al plantejar-me una recerca doctoral, i haver d’establir un enfocament al que seria una de les meves prioritats durant un temps perllongat – han estat set anys –, se’m van presentar en primer pla i en igualtat de preferències, quatre vies : l’ obertura de nous camps, la de l’erudició històrica, la de la preocupació en la didàctica i la de les necessitats personals. No volia fer un treball solitari només de recerca; d’un tema determinat de la història que es convertís en una monografia. Per què amb aquest bagatge, només podria gaudir-ne en l’ensenyament en un moment molt determinat, quan toqués el tema. Tampoc volia aïllar-me del món i fer un treball tant personal que deixés al marge els aspectes comunicatius.

Per això calia que es tractés d’una temàtica relacionada amb la ciència històrica, amb com s’ensenya aquesta ciència amb com es podria aplicar, qui ho està fent i com, i la relació de coneixement, persones, país...

Al llarg de la recerca el tema se m’ha anat obrint cada vegada més. Nous camins, noves vies, tot s’interconnectava. He hagut de refer els esquemes inicials diverses vegades; i si no hi hagués termini, podria haver continuat obrint noves rutes. És per això que des d’aquest constant re-centrar-me en el tema, es pot acotar en els següents apartats :

- les fonts primàries documentals als arxius i el seu món
- l’ús de les fonts primàries documentals dels arxius a l’ensenyament de la història

- la relació entre món arxius i ensenyament. L'estat de la qüestió a través de la visió des de la institució arxiu
- la construcció de la història i la visió del passat com a elements essencials per construir la identitat personal i social en l'alumnat de secundària

Sovint, quan parlem del treball a l'ensenyament a partir de fonts primàries documentals i de la necessitat de construir coneixement històric amb alumnat amb fons d'arxiu ho fem en abstracte. Des de la teoria tothom té clara la gran importància que té el fet que l'alumnat pugui accedir, de forma guiada i pautaada, a les fonts primàries documentals als arxius en el procés d'aprenentatge del coneixement històric. Sens dubte, aquest mètode des de l'Arxiu es pot comparar amb el treball de laboratori de la química o amb el treball de camp dels naturalistes.¹

Aquesta evidència no la trobem tan fàcilment a la pràctica. Tan si ens ho mirem des de la perspectiva dels professionals dels arxius, com des de l'ensenyament, constatem que els resultats no corresponen a les expectatives i que cal fer una bona anàlisi de tots els elements que hi intervenen per tal d'entendre i descobrir fins on la pràctica es correspon amb la teoria.

---

¹ Com diu Gonzalo ZARAGOZA *"la investigación es la piedra de toque de la didáctica de la historia que tiende entre el pasado desconocido y el adolescente el puente de la acción científica. Lo afectivo puede ser el impulso, el motivo, pero la actividad de investigación es cognitiva"* a Gonzalo ZARAGOZA "La investigación y la formación del pensamiento histórico del adolescente" a: Mario CARRETERO ; Juan Ignacio POZO, *La enseñanza de las Ciencias Sociales*, Madrid : Visor aprendizaje,1989. Pàg.173

2. Finalitats que es pretenen assolir

Aquesta recerca pretén l'estudi de les relacions entre arxiu i ensenyament com a gènesi de la innovació en l'aprenentatge. Aposta per una nova didàctica de la història que permeti passar de l'ensenyament - aprenentatge mercurial, o tradicional, on el mestre dóna continguts que l'alumne escolta passivament, al jupiterià o aprenentatge per l'experiència.

L'objectiu general és obrir noves vies per la didàctica de la història amb la finalitat de participar en la formació d'un pensament crític i reflexiu de l'alumnat de secundària, en el seu procés d'evolució per esdevenir una ciutadania lliure, crítica i constructora d'una societat millor.

Aquest propòsit tant general inclou diversos objectius de procés : el primer, de conèixer la situació actual - al nostre país i en àmbits propers – de la relació entre arxius i ensenyament.

També vol aportar elements per a la millora de la pràctica docent amb estratègies i recursos didàctics concrets, creats des de l' Arxiu i dirigits tan al professorat com a l'alumnat. En aquest sentit, es tracta de difondre, a través d'aquesta recerca, la realitat actual dels arxius comarcals, i dels arxius locals en funcions de comarcals, en l'àmbit de la didàctica. Valorar aquests recursos a través del catàleg general de recursos didàctics donant a conèixer els materials didàctics elaborats amb fons d'Arxiu. Tot plegat per tal de aportar elements en la construcció d'un model de servei didàctic a Catalunya.

La creació d'aquest catàleg de materials comportaria el coneixement dels tipus de fonts primàries als arxius des de les documentals fins a les gràfiques - seccions fotogràfiques, cartells - i les que estan relacionades amb la planimetria i l'urbanisme, així com també les fonts orals. També comporta conèixer quines relacions

s'estableixen entre l'Arxiu i els centres d'ensenyament del seu entorn. De manera sintètica, el catàleg seria :

- Eina de síntesi dels recursos existents
- Referència de localització i de descripció dels recursos arxivístics
- Sistematització i anàlisi dels recursos existents que han de servir com a punt de partida per al disseny de nous materials, que puguin assolir objectius generals i específics i que els materials ja elaborats puguin haver deixat de banda.

A partir d'aquí es proposen un seguit d'objectius de continguts conceptuals, procedimentals i de valors que es podrien desglossar en els següents objectius específics :

- Tractar la pertinença de les fonts primàries documentals als arxius amb els continguts Ciències Socials del currículum acadèmic de Secundària, tan de continguts històrics com els que són susceptibles de ser tractats com a base pel treball de problemes actuals. Així podem considerar : Arxius històrics i arxius "vius". Els arxius històrics són els que contenen documentació de fa més de cinc anys. Els anomenats "vius" són els de gestió i formen part d'una secció de l'Arxiu Municipal. Els arxius administratius serien els que ocupen un espai en la pròpia administració – cada secció de l'Ajuntament – i es troben en procés de construcció. Els arxius administratius, els "vius" i els històrics conformen l'Arxiu Municipal.

XARXA D'ARXIS PÚBLICS A CATALUNYA, adients per treballar la Ciències Socials a l'Educació Secundària Segons TITULARITAT		
TITULARITAT	ANTIGÜETAT DOCUMENT	TIPUS D'ARXIU
GENERALITAT	Arxiu històric Arxiu "viu"	ARXIS HISTÒRICS XARXA ARXIS COMARCALS LOCALS CONCERTATS
MUNICIPAL	Arxiu administratiu	ARXIU MUNICIPAL

- Incardinar en el currículum de les Ciències Socials i de l'educació en valors aquells temes que es poden treballar amb fonts primàries documentals.
- Recollir quina ha estat i quina és l'experiència dels arxius a nivell comarcal – Arxius Comarcals i locals d'àmbit comarcal - en una de les seves funcions, la de divulgació i servei pedagògic.
- Conèixer quina és la relació entre ensenyament i arxius i quines són les experiències de col·laboració que s'han dut a terme.
- Conèixer quins material s'han generat fruit d'aquestes col·laboracions

- Conèixer l'ús que se n'ha fet – nivells educatius - i valorar-ne els resultats obtinguts.
- Analitzar els materials didàctics elaborats amb fons d'Arxiu.
  - Constatar de quina manera es treballen metodologies pròpies de l'epistemologia de la història com a ciència en els materials didàctics generats des dels arxius sobre temes d'història local.
  - Constatar els aspectes d'aquests materials didàctics que treballen el valor del patrimoni com a base per l'educació d'actituds cíviques.
- Analitzar en els materials didàctics produïts quin és el tractament que s'ha fet de les fonts primàries documentals als fons dels arxius administratius, per a treballar aspectes de didàctica de l'educació en valors i quin és el grau d'implicació en la comunitat.
- Comparar i sistematitzar els materials didàctics abans analitzats per tal de conèixer la realitat actual de la producció didàctica en Ciències Socials i ensenyament en valors a l'Educació Secundària, generada pel treball amb fonts primàries documentals als arxius locals i comarcals del nostre país.
- Elaborar un catàleg d'unitats didàctiques amb fons d'arxiu amb indicacions i comentaris de cadascuna d'elles, especificant nivells i àrees a qui va adreçat.

- Editar el catàleg en diversos suports – tradicionals i informàtics – per tal de facilitar-ne la difusió i consulta entre la comunitat educativa. Portar l'Arxiu a l'aula.

- Crear un fòrum de comunicació i intercanvi d'experiències i aplicacions didàctiques amb fonts d'Arxiu a través d'una adreça electrònica i una pàgina web, integrada en un projecte més ampli que es desenvolupa des del grup de treball sobre *Utilització didàctica de fonts primàries documentals als arxius`*.

Un tercer objectiu proposa un pas més : vist l'estat de la qüestió, el “dejà vue”, cal treballar en temps present i en paral·lel i en immersió a una experiència concreta, a través de la observació i vivència “in situ “: l' estudi de cas. Es durà a terme a través de l'observació participativa durant un curs en els Tallers d'Història de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Els Tallers de Sant Feliu és l'experiència actual i de més tradició en el treball entre l'Arxiu i el món escolar.

3. Hipòtesis inicial

La creació de la Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals ha posat a l'abast del públic en general la possibilitat d'integrar la figura de l'Arxiu en el marc de les institucions culturals en l'àmbit comarcal. Per altra banda, l'Arxiu es pot convertir en una eina didàctica fonamental en l'ensenyament de la història. El treball a l'Arxiu des del col·lectiu docent inclou no només el coneixement puntual d'esdeveniments relacionats amb la història, sinó que permet l'aprenentatge del treball científic d'anàlisi i de síntesi, a partir del coneixement, comparació, buidatge, interpretació i processament de les

fonts primàries documentals. Perquè es doni aquest fet, cal un treball previ i una coordinació entre arxius i docents.

Les qüestions que planen com a guia en aquesta recerca, podrien ser formulades en quatre grans hipòtesis generals, les quals quedarien matisades per altres més específiques :

1. Hi ha experiències de relació entre els arxius i els centres educatius en l'àmbit català ?

- 1.1 Quines han estat les experiències en aquest camp als arxius de la Xarxa ?
- 1.2 Com s'han donat la trobada entre Arxiu i Ensenyament ?
- 1.3 Quines han estat les possibilitats ?
- 1.4 L'existència d'activitats didàctiques als arxius, en quin grau depèn de factors econòmics ?

2. Quins són els factors determinants per l'existència d'un servei didàctic d'arxiu ?

- 2.1 Es pot establir un model teòric en la didàctica d'arxius ?
- 2.2 Quins materials amb finalitats didàctiques s'han creat els darrers anys ?
- 2.3 De què o qui depèn l'elaboració de materials ?

- 2.4 Es poden establir models generalitzats de servei didàctic ? quines experiències hi ha al nostre país ?
- 2.5 Les experiències que s'han iniciat en aquest camp poden consolidar-se sense el suport de l'Administració Autonòmica ?
- 2.6 Quin és el factor que determina la continuïtat en el serveis ja iniciats ?

3. La didàctica de les Ciències Socials ha millorat gràcies als arxius ?

- 3.1 L'organització dels currículums facilita o propicia la introducció d'experiències arxiu escola ?
- 3.2 La didàctica ha millorat gràcies als arxius ?
- 3.3 Com han estat comparativament amb altres experiències de la Unió Europea ?

4. El treball amb les fonts primàries documentals als arxius ajuda a l'alumnat a identificar-se amb el medi i amb el passat comú ?

- 4.1 La identificació amb el passat a través de les fonts primàries documentals als arxius ajuda a l'alumnat al desenvolupament cognitiu i de valors personals i socials ?
- 4.2 Com més alt sigui el coneixement sobre fonts primàries a l'Educació Secundària més augmentarà l'interès pel coneixement històric del medi local ?

- 4.3 Com més alt sigui el coneixement sobre fonts primàries a l'Educació Secundària hi ha més possibilitats de formar ciutadania compromesa en la vida social i cultural ?
- 4.4 El coneixement i l'ús de les fonts primàries documentals a l'educació afavorirà l'ús dels arxius i crearà un potencial de futurs usuaris ?
- 4.5 Des de la Secundària, l'increment d'usuaris als arxius comportarà una assistència massiva que pot portar a repensar la funció cultural dels arxius i a millorar les infraestructures del servei ?